

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ

Книга 2 – ГЕОГРАФИЯ

Том 112

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTI DE GEOLOGIE ET GEOGRAPHIE

Livre 2 – GEOGRAPHIE

Volume 112

ПОЛИТИКОГЕОГРАФСКИ АНАЛИЗ НА НИДЕРЛАНДСКАТА КОЛОНИАЛНА ИМПЕРИЯ

ЦВЕТА ИВАНОВА

Катедра „Регионална и политическа география“

e-mail: georgieva.tsveta@abv.bg

Tsveta Ivanova. POLITICAL AND GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF THE DUTCH COLONIAL EMPIRE

The aim of the article is to trace the main stages of Dutch geographical area formation, geopolitical characteristics of establishment and spatial development of Dutch colonial empire and reasons and preconditions analysis for Dutch colonial empire dissolution.

Key words: colonization, Dutch, trade, colonial empire, globalization.

УВОД

Великите географски открития довеждат до изместване на главните търговски пътища и центрове на икономиката на Европа от Средиземноморието към Атлантика. На преден план излизат земите в северозападната част на континента – известни като Нидерландия, но са наричани често и Холандия – по името на най-голямата от седемнадесетте провинции.

Актуалността на настоящата разработка се определя от връзките и взаимоотношенията на съвременния етап между бившата метрополия Нидерландия и колониалните владения. За изясняване на тези взаимоотношения е необходимо да се проследи тяхното историческо формиране и развитие в ге-

ополитическото пространство. Колониалните инициативи на нидерландците могат да бъдат счестени за начало на глобализацията.

Нидерландия заема западната приатлантическа част на Европа, където реките Шелда, Маас и Рейн се вливат в Северно море и образуват обширна делта. Характерна географска особеност е ниската надморска височина – над ¼ от територията ѝ е под морското равнище. От векове част от всекидневието на крайбрежните райони е отвоюване на нови територии от морето. От дълбока древност за предпазване от високите води се изграждат изкуствени възвишения – терпи. През Средновековието във Фландрия се разработват способите за изграждане и използване на диги за превръщането на морското дъно в плодородни обработваеми площи. Така възниква понятието „полдер“, което означава участък от земя, заграден с диги, който е пресушен чрез изпомпването на водата и изливането ѝ в морето. Векове наред – до индустриалната революция, а и до наши дни, изпомпването на водата става с помощта на вятърни мелници (Петков 2005).

По време на Средновековието под понятието „Нидерландии“ се разбира 17-те провинции – Фландрия, Лимбург, Брабант, Холандия, Зееландия, Утрехт, Гелдерланд, Оверейсел, Дренте, Гронинген, Фризландия, Люксембург, Ено, Намюр, Артоа, Мехелен, Омеланден. По-късно седем от тези провинции формират държавата Нидерландия. Днес територията на Ниските земи е поделена между пет държави – Франция, Белгия, Нидерландия, Германия и Люксембург.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Обект на изследването е колониалното пространство на Нидерландия, а предметът е свързан с геополитическите процеси, свързани със създаването, пространственото развитие и разпадането на Нидерландската колониална империя.

Целта на настоящото изследване е геополитически анализ на геополитическите особености на Нидерландската колониална империя.

Сред основните задачи изпъкват: проследяване на основните етапи при формирането на географското пространство на Нидерландия, геополитическа характеристика на създаването и пространственото развитие на Нидерландската колониална империя и анализиране на причините и предпоставките за разпадането ѝ.

ПОЛИТИКОГЕОГРАФСКИ ОСОБЕНОСТИ НА НИДЕРЛАНДИЯ ПРЕЗ КОЛОНИАЛНАТА ЕПОХА

Формирането на географското пространство на Нидерландия минава през дълъг и сложен процес. През III в. пр. н. е. в района на река Рейн се заселват

германските племена – батави, фризи, хамави, ебурони, каниненфати, а на юг от тях по-малобройното келтско племе – белги. През I в. пр. н. е. по-голяма част от Нидерландиите е завладяна от римляните и се създава провинция Долна Саксония. През IV в. се заселват саксонците, а на юг от тях франките. Към V в. районът на низините става част от Франкската държава. След смъртта на Карл Велики и след Вердюнския договор от 843 г. империята е разделена, като териториите на Нидерландиите попадат в две държави. Фландрия се превръща в най-богатата област от Френското кралство. Морското пристанище Брюж, текстилните центрове Лил и Гент стават едни от най-богатите европейски градове.

В началото на XV в. нидерландците са в границите на Бургундия, която е васална едновременно на Франция и на Германия, а в края са обединени в империята на Хабсбургите. През 1548 г. влизат в състава на Испанската империя.

Нидерландия отначало е улеснена от испанското военно и политическо присъствие. Нидерландците не строят огромна военна флота като Испания, Франция, Англия. Към 1509 г. те са втори след Испания по тонаж на корабите, без да притежават нито един военноморски съд. Когато в Европа избухва пореден въоръжен конфликт, нидерландците са „защитавани“ от Испания, докато в същото време техните търговски компании успяват да извлекат максимални печалби от войните. Те успяват да снабдят с военни материали дори враговете на Испания, без да предизвикат негодуването на мадридския двор. Но в същото време най-напредничавата по зрелост на капиталистическите отношения област в Европа е политически подчинена на една от най-изостаналите в социално-икономическо отношение държави – католическа Испания (Пантев и др. 2002).

Голямото икономическо чудо на XVI и XVII в. става Нидерландия. В основата на нейния бърз икономически възход лежат три неща – благоприятното географско положение с отлично разположени пристанища, създаващи възможност страната да стане център както на колониалната търговия, така и на транзитната европейска търговия (със страните от Балтийския басейн, цяла Западна и Централна Европа, включително важния пазар на германските земи), преимуществото да е част от испанските владения до втората половина на XVI в., което позволява нейната промишленост да намери пазар за всичките си стоки, и наличието на добре развити и богати градове, защитени с привилегии още от Късното средновековие. Към тези дадености трябва да се добави и пословичното трудолюбие на нидерландците (Петков 1994).

В северните провинции от средата на XVI в. се засилва влиянието на протестанството и по-специално – на калвинизма, докато във фламандската част се запазва влиянието на католицизма. Протестанството се налага в Ниските земи поради факта, че признава правото на всеки да е господар на съдбата си и да се стреми към личното си щастие приживе чрез собствените си сили, защото

всъщност това е неговата мисия на земята. Едва ли има по-подходяща доктрина за общество, издигнало печалбата и търговията в култ (Петков 1994).

През 30-те години на XVI в. испанският двор прави несполучлив опит за по-тясна конфедерация между 17-те провинции, за да централизира своята власт и да упражни общ контрол. Испания се опитва да въведе примитивни форми на облагане във финансовата система на страната, като увеличава държавните данъци и се опитва да превърне някои наложи от войните извънредни данъци в постоянни (Пантев и др. 2002).

Точно северните части на Ниските земи са съвсем чужди на испанската идея за държавност. В прекия си досег с Балтийско море и свободните германски и протестантски градове трудно биха се примирили с налозите за испанската корона. За фризите и холандските им съседи империята на Карл V е една повече деспотична империя, която отгоре на всичко трябва да издържа с парите си. По груби сметки през управлението на Карл V от Ниските земи са събрани 7 пъти повече данъци, отколкото империята е прибрала направо от среброто от Америка (Петков 2005).

Седем от северните провинции¹ (фиг. 1) през 1579 г. под ръководството на принц Вилхелм Орански се обединяват в т.нар. Утрехтска уния, която през 1581 г. обявява своята независимост от испанската корона. Южните провинции на Ниските земи остава под испанска власт.

Вестфаският мир от 1648 г., подписан в Мюнстер, официално признава независимостта на Нидерландия, потвърдена чрез Хагския мир от Испания, на териториите на Северните провинции. Това слага край на 80-годишната война за независимост. Тези договори са чиста формалност за живота на нидерландците. Икономическата и личната свобода са факт от десетилетия (Лакост 2005).

Създава се нова държава в Западна Европа под името Република на Седемте съединени Нидерландии. Провинциите запазват голяма независимост, основаваща се на правата и привилегиите на градовете, и формират конфедерация. Правителството е със седалище в Хага и се състои от представители на всяка от седемте провинции.

Начело на всяка провинция стои човек, който едновременно е адвокат съветник и пръв министър, наречен пенсионер, защото получава пенсия. Този на Холандия² става велик пенсионер и поема функциите на министър на външните работи. От друга страна, всяка провинция има щатхаутер, натоварен с изпълнителната власт, един капитан и един адмирал (Дюше 2003).

¹ Холандия, Зееландия, Утрехт, Гелдерланд, Оверейсел, Фризландия и Гронинген.

² Провинция Холандия доминира над всички останали. Притежава половината от корабите и плаща половината от обществените разходи.

Фиг. 1. Република на Седемте съединени Нидерландии
 Fig. 1. Dutch republic

ФАКТОРИ ЗА ПРЕВРЪЩАНЕ НА НИДЕРЛАНДИЯ В МОРСКА СИЛА

През XVII в. се полагат основите на европейската доминация в световен мащаб, като началото на тази доминация се свързва с холандските колониални завоевания. Една република в Северна Европа, което е прецедент в европейската история, превръща целия континент и неговата вековна култура в доминираща сила в световен мащаб. Но това се случва покрай търговията. На

север няма ограничения в правата и свободите на религиозен принцип, калвинистите са толерантни към другите, дори и към католиците (Петков 2005).

В основата на нидерландското икономическо чудо стоят нейните богати градове – през XVI в. над 200. Те се ползват с привилегии и свободи още от Късното средновековие, имат самоуправление, определят и вземат собствени данъци и такси, осъществяват свое правосъдие. Привилегиите и богатството на градовете създават понякога противоречия между тях, трудности при централизацията на властта, но общите им икономически интереси ги свързват здраво един с друг, а свободите им създават силно бюргерско съсловие, което е в състояние да отстоява както корпоративните, така и личните свободи (Петков 1994).

В Нидерландия се появява едно природно творение, докато морската търговия се разраства, което довежда до раждането на нов човешки строй – капитализма, а това е цветето лале. На фламандски език явлението става известно под името Tulpenwoede, в превод на български – Мания по лалетата. През 1561 г. в Антверпен пристига първият кораб, натоварен с луковици на лалета от Истанбул. Колкото по-рядък е сортът на дадена луковица, толкова по-скъпа е тя. Превръщат се в платежно средство и се използват за гарантиране на кредити.

През февруари 1636 г. настъпва срив в търговията с лалета. Хиляди нидерландци остават с големи дългове. Това е много лошо за тях, тъй като властите не са особено склонни да предлагат улеснения на пострадалите. Оказва се, че най-големият кредитор и търговец на лалета е Източноиндийската компания, която предлага на длъжниците си работа за издържане. Така се ражда капитализмът като обществен строй точно в Ниските земи или поне на север от р. Рейн. Холандците се превръщат в живата сила на холандската колонизация, но този път това не са старите фризийски пирати, а обеднелите холандски граждани, работещи на заплати и премии, чийто работодател е капитализмът (Петков 2005).

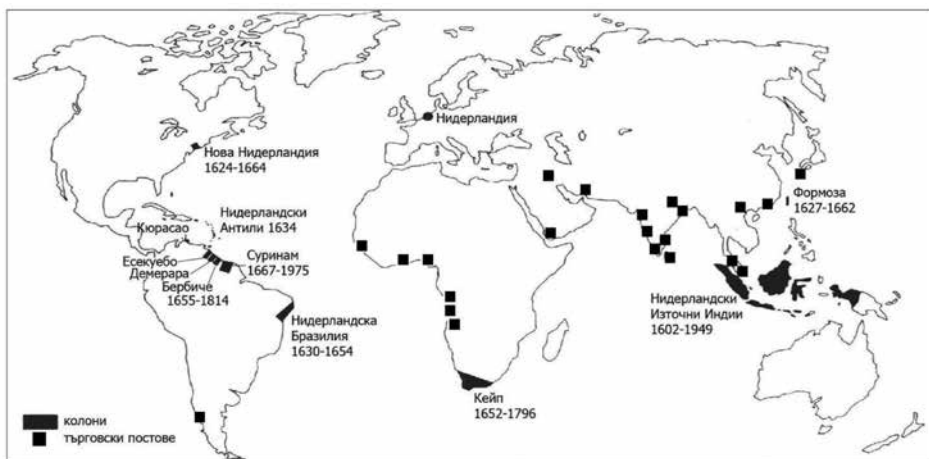
Флотът става един от белезите на нидерландското икономическо чудо и могъщество. Още през XVI в. нидерландските корабостроителници усвояват съвременните технологии и произвеждат евтини, но технически добре оборудвани кораби³, които надминават по качествата си италианските, португалските, испанските. Съществена особеност в холандския флот са намаленият екипаж на корабите и непретенциозните условия на живот на моряците, което намалява разходите в корабоплаването и търговията и увеличава печалбите. Постепенно от края на XVI в. холандският флот става най-големият в Европа и към средата на XVII в. се смята, че той е равен на флотите на останалите европейски страни, взети заедно (Петков 1994).

³ Това е корабът флейта (Fluitschip), който е лек, маневрен и с лекота се движи срещу вятъра, което го прави неуловим по море.

Нидерландия се оформя като водеща морска и търговска сила в Европа в края на XV и началото на XVI в., с развито корабостроене и корабоплаване, просперираща текстилна промишленост, търговски традиции и капитал.

НИДЕРЛАНДСКАТА КОЛОНИАЛНА ИМПЕРИЯ НА ИЗТОК

Нидерландската колониална империя (фиг. 2) се оформя през втората половина на XVI и началото на XVII в., използвайки слабостта на португалците и най-вече периода от 1580 до 1640 г., когато Португалия се намира под испанска окупация, а Нидерландия е във война с Испания. Нейната структура е подобна на тази на португалските колонии – състои се от верига укрепени пунктове фактории по пътя към Далечния изток, най-ценният от които се оказва този на нос Добра надежда. През XVII в. холандците поемат в свои ръце голяма част от португалската търговия и почти монополизират търговията с източни стоки. Един от големите успехи на нидерландската колониална система е овладяването на каботажната търговия в Далечния изток, която носи много големи печалби (Петков 1994).

Фиг. 2. Нидерландска колониална империя
Fig. 2. Dutch colonial empire

През 1594 г. в Амстердам е основано Дружеството на Далечните земи с цел изпращане на две флоти към Островите на подправките. Първият флот плава през 1596 г. и се завръща през 1597 г. с товар от черен пипер, който покрива повече от разходите на пътуването. Втората експедиция (1598–1599) възвръща на своите инвеститори 400% печалба. Успехът на тези пътувания довежда до основаването на няколко компании, конкуриращи се за търговията (Вохер 1965).

Между 1595 и 1601 г. плават 15 флоти с общо 65 кораба от 9 дружества. За да обедини търговците в общо управление на капитала и за общи стопански цели, през 1602 г. холандското правителство създава Нидерландската източноиндийска компания⁴. Основният капитал на компанията е осигурен от всички холандски градове, като от общата сума 6,5 млн. гулдена 2,67 млн. се падат на Амстердам. Капиталът на компанията е три пъти по-голям от създадената две години по-рано Английската източноиндийска компания.

Нидерландската източноиндийска компания се ръководи от 17-членен борд на генералните директори, който се избира от 60-членен директорски съвет, чиито членове са от шест местни борда – Амстердам, Миделбург, Ротердам, Хорн, Делфт и Енкхойзен, представляващи провинциите на страната.

За намаляването на риска и финансирането на опасните морски пътешествия, които траят понякога по 15 хил. морски мили, а разбира се, и за разпределение на печалбата от тях, компанията прибегва до емитиране на специални „абонаментни“ акции. Една акция струва 3000 флорина. С оглед на извличането на оптимална печалба от всяка акция и на проекта като цяло компанията получава извънредни правомощия за срок от 21 години. Според тях има право да сече собствени пари, да води войни, да сключва пактове и да поддържа сухоземна армия (Петков 2005).

Компанията осъществява търговска дейност в един огромен район между нос Добра надежда и Магелановия проток и от Кейптаун до Японските острови. За кратко Нидерландия се превръща в най-голямата търговска сила в света, елиминирайки португалците в някои от стратегическите точки по брега на Индийския океан (Попов 2009). През XVII в. компанията разполага със 150 търговски кораба, 40 военни фрегати и 10 000 войници.

През 1605 г. нидерландците създават своя база на о. Амбон, която е първата им територия на Островите на подправките, и оттам управляват първите трима генерал-губернатори (1610–1619), но няма удобно местоположение. Разположена е в центъра на района за производство на подправки, но е далеч от азиатските търговски пътища и от другите сфери на дейност на компанията.

Нидерландците намират стратегически разположена територия на западното крайбрежие на о. Ява. Там създават град Батавия⁵, който се издига върху развалините на древния град Джакарта. Първоначално земите на Батавия не са много привлекателни – ниски и блатисти, но географското им положение е идеално.

През XVII в. нидерландците изкореняват карамфиловите насаждения от всички Острови на подправките, с изключение на два – Амбон и Тернат. Цел-

⁴ На български език често се използва и понятието Холандска източноиндийска компания.

⁵ Името произлиза от племето батави, което населява Ниските земи по времето на Цезар.

та е ограничаване на производството и поддържане на високи цени. Взимат се строги мерки, за да се гарантира, че растението няма да се изнесе за отглеждане на друго място (тези ограничения успешно се запазват до XVIII в.).

През 1616 г. Нидерландската източноиндийска компания установява пряк маршрут през Индийския океан, далеч на изток от нос Добра Надежда, през Зонския проток и по този начин успяват да заобиколят португалската колония Малака. Това позволява на холандските търговци да придобият търговията с подправки.

През 1624 г. нидерландците основават на югозападното крайбрежие на остров Формоза⁶ форт Зеландия и остават там до 1662 г. Островът заема важно място в търговската мрежа на компанията. Оттук нидерландските търговци имат възможност да търгуват с китайците от континента. От тях те купуват коприна, която продават в Япония.

През 1609 г. на Нидерландската източноиндийска компания е разрешено да установи своя база в Япония на о. Хирано, който служи като важно пристанище и склад за търговия в китайски териториални води от 1609 до 1641 г. Основен продукт за търговия е китайската коприна, която се разменя за благородни метали в Япония.

През 1624 г. шогуната в Япония забранява навлизането на чужди кораби в пристанищата на страната. Властите се опитват да я изолират от Европа и влиянието на европейските религии. През 1639 г. се забранява достъп на португалски кораби. Само холандските и китайските кораби са допускани да търгуват с Япония. Търговската база на Нидерландската източноиндийска компания се измества от о. Хирано на малкия изкуствен остров Дешима в залива Нагасаки. До XIX в. служителите на компанията са единствените чужденци, на които е разрешено да стъпват на японска земя.

Търговията с Япония е изключително важна през XVII в. за холандците, когато компанията закупува големи количества сребро, злато и мед, в замяна на кожи от остров Формоза, китайска коприна и подправки от Индонезийския архипелаг.

На 14 януари 1641 г. холандците правят големия си пробив в Азия, като завладяват Малака, дотогава под властта на португалците (Петков 2005). Нидерландската източноиндийска компания успява да измести португалците и от остров Цейлон⁷. След продължителна борба (1638–1658) португалците са принудени да отстъпят пред силния натиск на холандците (Динев 1962). През 1655 г. завладяват португалския форт Коломбо на остров Цейлон и го правят столица на колонията. Нидерландците контролират само крайбрежните провинции и не успяват да разширят владенията си във вътрешността на острова.

⁶ Дн. о. Тайван.

⁷ Дн. Шри Ланка.

Цейлон се превръща в основен търговски пункт на нидерландците. Значението му идва от това, че се намира на половината път между селищата им в Индонезия и Южна Африка. Островът е източник на канела и слонова кост, които се продават много добре в Индия и на местните първенци. След завладяването на Цейлон нидерландците получават монопола върху ценната местна търговия с канела и си осигурява в същото време бази за използване на Малабарското крайбрежие на Индия.

Нидерландските търговски интереси ги подтикват да отворят фактории в Индия, някои от които са разположени по крайбрежието на Гуджарат, други по източното крайбрежие, а трети във вътрешността на страната. Скоро те установяват колониални владения и в Южна Индия, в Ориса, в Бенгал и Бихар.

След като успяват да изместят португалците, холандците практически получават монопол върху търговията с подправки, който запазват през целия XVII в. Те разширяват монопола си над търговията с индиго, отглеждано в Централна Индия, както и този с коприна, платове, ориз и опиум от долината на Ганг. Освен това си осигуряват монопол върху търговията между Индия и Индонезия, доста изостанала след разпадането на империята Виджаянагар (Даниелу 2003).

Индонезийското островно пространство се оказва чудесно предмостие към един непознат дотогава южен континент – Австралия (Попов 2007). През XVII в. Австралия е непозната земя. Смятало се е, че е богата на злато, подправки и ценни метали. По време на дните на европейска колониална експанзия тази най-далечна придобивка изглежда се е изплъзвала от навигаторите в продължение на десетилетия, главно поради метода на изчисление на дължините, който е изключително неточен и островът континент не се е намирал там, където са смятали. Около 164 години преди лейтенант Джеймс Кук да забележи Пойнт Хикс и да започне картографирането на източното крайбрежие на Австралия, нидерландците правят първото регистрирано официално посещение на континенталната част на Австралия от европейци. Нидерландските кораби акостират в залива Карпентирия през 1606 г. и кръщават тази територия „Нова Холандия“.

Нидерландските морски капитани откриват, че е възможно да се плава директно на североизток през Индийския океан от южния край на Африка. Това прави Кейп много важно пристанище. Основаната през 1652 г. Капска колония от 90 калвинисти, натоварени на 5 кораба под началството на Ян ван Рибек, е плацдам за търговията с Индийския океан и за колонизацията на вътрешността на днешна Южна Африка. През 1666 г. се основава Капстад, по-късно Кейптаун⁸ (Петков 2005).

Азиатските територии на Нидерландската източноиндийска компания се управляват от генерал-губернатор и Съвет на Индиите, които са подчинени на

⁸ Koopstadt – на нидерландски означава град на покупките.

Борда на директорите в Амстердам. Всяка година генерал-губернаторът и Съветът на Индиите трябва да изпращат официален доклад до Борда на директорите в Амстердам за състоянието на бизнеса на компанията в Азия. В него се обобщават размерът на паричните средства, стоките, екипажът, корабите, считани за необходими за бизнеса. В заседанията на Борда на директорите това служи като ориентир за вземане на решения. Поръчките от различните търговски пунктове се включват в основния доклад. Генерал-губернаторът и Съветът са упълномощени да намаляват или увеличават всяка поръчка по своя преценка. Чрез генерал-губернатора и Съвета на Индиите в Батавия се разпространяват поръчките на Борда на директорите в различните фактории в Азия.

Всички дружества на Нидерландската източноиндийска компания в Азия (включително и нос Добра надежда) са подчинени на генерал-губернатора и Съвета в Батавия. През XVII в. Батавия е най-важното и единствено пристанище за пристигащите и заминаващи кораби за Европа.

През 1665 г. като второ важно пристанище за заминаващите за Европа кораби се оформя Цейлон. Бордът на директорите дава своето съгласие за тази търговия, за да задоволява бързо нарастващото търсене на черен пипер на европейския пазар. Пиперът от Малабарското крайбрежие се внася през Цейлон. Освен това този маршрут има допълнителното предимство, че канелата от Цейлон се внася в Европа по-бързо и тъй като тя не трябва да бъде прехвърлена, е в по-добро състояние.

За разлика от португалските колонизатори, холандците нямат никакво желание да покръстват местното население, нито да завладяват земите му. Те били водени само от едно – чистата печалба от търговията. Нидерландското търговско надмощие в Далечния изток през този период било явно и то довело до осъществяването на холандско икономическо чудо – нещо, което не било характерно дори за най-добрите години на Португалската империя (Попов 2009).

Търговската мрежа на Нидерландската източноиндийска компания включва Япония, Китай, Индия, Персийския залив, Африка и Европа. В Персийския залив нидерландците търгуват подправки за сол, в Занзибар – сол за карамфил, в Индия – карамфил за злато, в Китай – злато за чай и коприна, в Япония – коприна за мед, и по островите в Югоизточна Азия търгува мед за подправки. Вътрешноазиатската търговия е почти толкова печеливша, колкото и търговията между Европа и Изтока. Компанията процъфтява въпреки загубите, причинени от пирати, времето, европейските конкуренти, корупцията, кражбите. Нидерландската източноиндийска компания е безскрупулна: създава монопол и насилствено унищожава местните търговци и повишава цените на най-важните подправки. Тя просперира и става най-голямата монополна компания и е първа европейска сила в Индия по това време.

АТЛАНТИЧЕСКА КОЛОНИАЛНА ИМПЕРИЯ НА НИДЕРЛАНДИЯ

Черният пипер е основна притегателна сила за холандците към Източните Индии, а същата роля по отношение на Западните играе солта. Херинговите флотилии изпитват постоянна нужда от големи количества качествена сол, за да консервират своя улов, а огромното солено плато на Венесуела е в състояние напълно да задоволи техните потребности, при това на ниска цена. Друга привлекателна характеристика на района е възможността да се търгува контрабандно с колониите на Испания, както и да се пиратства безнаказано срещу нейните кораби под приватерски флаг (Арбластър 2007).

През 1614 г. генералните щати дават съгласието си на исканията на няколко търговци, предимно от Амстердам, за формирането на Новонидерландска компания и предоставянето на тригодишно монополно право за търговия на територията Нова Нидерландия в Северна Америка. Новото предприятие има толкова поразителен успех, че търговците, които са изключени от търговията с Новия свят, протестират яростно. В отговор на тези оплаквания монополът не е продължен, когато става дума за подновяването му през 1618 г.

След изтичането на монополното право на Новонидерландската компания в началото на 1618 г. група от могъщи търговци в Нидерландия започват да лобират за формирането на една Западноиндийска компания, която да развие търговията в Новия свят.

На 3 юни 1621 г. нидерландското правителство издава грамота за монополно право за корабоплаване и търговия за срок от 24 години на Запад. Компанията е създадена по примера на Източноиндийската. Състои се от 5 камари и борд на директорите от 19 членове: Амстердам (8), Миделбьорг (4), Ротердам (2), Хорн (2) и Гронинген (2). Заседават в Амстердам в продължение на шест години и две в Миделбьорг.

На компанията е разрешено да се съюзява с местното население от Западна Африка, Америка и островите в Тихия океан, разположени на изток от о. Нова Гвинея, за изграждане на крепости, поддържане на войска, гарнизони и флоти. На Нидерландската западноиндийска компания не е позволено да провежда военни операции без съгласието и одобрението на нидерландското правителството.

Целта на компанията е да регулира и защитава контрабандната търговия, извършвана от нидерландците в американските и африканските владения на Испания и Португалия, както и създаването на колонии на двата континента и техните острови. Политиката, която компанията следва, е да използва монопола си върху крайбрежието на Африка, за да осигури евтини и редовни доставки на роби за плантациите, които компанията придобива в Америка. Търговията с роби се превръща в основна дейност на дружеството от 1638 г. В първите години компанията има много агресивно поведение и е използвана от правителството като военна сила във войната с Испания и Португалия.

През 1609 г. Нидерландската източноиндийска компания възлага на Хенри Хъдсън да намери нов маршрут на запад до богатите на подправки острови на изток. Желаният път не е открит, но откритието на Хъдсън позволява на холандците да предявят претенции към тези земи от Новия свят и да основат колонията Нова Нидерландия⁹, разположена между река Южна (Делауеър) и Прясната река (Кънектикът) и Великата река (Хъдсън). Нидерландия контролира долината на река Хъдсън от 1609 до 1664 г. и в това кратко време холандските предприемачи създават в колонията серия от търговски пунктове, градове и крепости.

Нидерландия измества Португалия от водещото ѝ място в търговията със захар и с роби, а през 1624 г. холандците навлизат и на пазара с кожи, като откриват търговски пост – форт Ориндж¹⁰. Две години по-късно Питър Минуит става генерален директор на Нова Нидерландия. От индианците манхатън – местния клон на племето делауери, той купува острова в река Хъдсън, наречен на тях, като им плаща със стоки на стойност 60 гулдена¹¹. През 1626 г. там е построена крепост, която е наречена Нови Амстердам и става столица на колонията. В бъдеще градчето ще се превърне не само в център на търговията, но и в център на имиграцията. За разлика от англичаните пуритани, които с неохота приемат чужденци, космополитните холандци от Нови Амстердам широко отварят врати за всички (Аксълрод 2005). Единствената слабост на крепостта е, че е заобиколена от английски колонии на север и на юг.

През 1664 г. британците завземат Нови Амстердам и го преименуват на Ню Йорк. Загубата на провинция Нова Нидерландия довежда до втората Англо-холандска война (1665–1667). Конфликтът завършва с Договора от Бреда (1667), в който холандците се отказват от своите претенции към Нова Нидерландия в замяна на Суринам.

Войнствените търговци установяват по-стабилно присъствие в Карибския регион. Островите служат като складова база за плантациите от континенталните колонии: Гвиана (1625–1803), Бразилия (1630–1654), Суринам (1667–1975) и Демерара (1667–1814). Солта довежда холандците по тези места, но онова, което ги кара да останат в тях, е захарта (Арблестър 2007).

Остров Кюрасао е завладян през 1634 г. и служи като холандска база за набези не само в континенталната част на Централна и Южна Америка, но и в Куба и Пуерто Рико. Въпреки това доста след края на войната с Испания (1648) се превръща в печеливша колония. Нидерландците контролират по-го-

⁹ Територията на Нова Нидерландия обхваща настоящите щати на САЩ Ню Йорк, Делауеър, Кънектикът и Ню Джърси.

¹⁰ На територията на днешния град Олбани в щата Ню Йорк.

¹¹ По тогавашния курс 60 холандски гулдена се равняват на 2400 английски пени и е прието да се смята, че Манхатън е купен за сумата от 24 долара.

ляма част от търговията в региона. Островът се превръща в основна база за търговия с роби.

През 1616 г. холандците се установяват в Суринам, където на река Езекуебо изграждат форт. Там търгуват с местните индиански племена и изграждат захарни плантации, чиято работна ръка се състои от африкански роби. Нидерландците контролират крайбрежните райони, докато англичаните се установяват на запад от р. Суринам. С договора от Бреда (1667) Нидерландия запазва тази колония, но е принудена непрестанно да се бори с опитите на англичаните да се имплантират там (Лакост 2005).

През 1630 г. компанията прави по-трайни завоевания в Бразилия. Нидерландските войски окупират Ресифе и Олинда в капитанство Пернамбуко. През следващата година холандският контрол в Бразилия е разширен до крайбрежието между Сао Луиш до Маранао на север и Сергипе де Рей на юг, практически половината и по-проспериращата част от Бразилия е под контрола на Нидерландската западноиндийска компания.

За разлика от Азия, холандските успехи срещу португалците в Бразилия и Африка са краткотрайни. Годишите на колонизация са оставили големи португалски общности, които попадат под холандска власт, а те по природа се търговци, не колонизатори. През 1645 г. португалската общност въстава срещу своите холандски господари и до 1654 г. холандците са изместени от Бразилия (Вохер 1965).

Търговските загуби в Бразилия довеждат до банкрут на Нидерландската западноиндийска компания през 1674 г. Нова Западноиндийска компания е създадена малко след 1675 г., която до 1743 г. поддържа част от първоначалната монополна търговия с африкански роби и продукти. След това се занимава с администриране на останалите американски и африкански територии и крепости.

Нидерландците провеждат редица експедиции за завладяването на португалски ключови територии в Африка. На 23 август 1641 г. флотилия от 21 кораба и 3 хил. души пускат котва в акваторията на Луанда (Ангола) и три дни по-късно окупират града. През същата година превземат Бенгела (Ангола), а през октомври са завладени островите Сао Томе и Анабон. През февруари 1642 г. е завладяна португалската фактория Ахим. След тези завоевания Нидерландската западноиндийска компания става владетел на цялото крайбрежие на Западна Африка. Най-добрите пазари на роби по онова време са под контрола на компанията.

Нидерландците търгуват с кожа от Северна Америка, захар от Южна Америка, с роби от африкански селища, които са предназначени главно за плантациите на Антилите и Суринам, също така търгуват със злато и слонова кост.

Най-голям възход на Нидерландската западноиндийска компания е постигнат в периода 1640–1645 г. Компанията по това време контролира Нова

Нидерландия (части от днешните американски щати Ню Йорк и Делауеър), Нова Холандия (част от Бразилия), Кюрасао, Аруба, Тобаго и няколко други острова в Карибския басейн, Гвиана, Суринам, няколко крепости по бреговете на Африка в Мавритания (Горе), Гана (Елмина, Ахим, Мауре), Сао Томе и Анабонските острови, Ангола (Луанда и Бенагала). За няколко месеца през 1645 г. холандски експедиции окупират Валдивия в Чили. Въпреки това компанията никога не е била толкова успешна в търговските си операции като своята посестрима – Нидерландската източноиндийска компания, която има монопол върху търговията в Азия и Източна Индия. В допълнение на това нидерландските селища в Америка са под непрекъснатите атаки на британци, испанци и португалци.

РАЗПАДАНЕ НА НИДЕРЛАНДСКАТА КОЛОНИАЛНА ИМПЕРИЯ

Към края на XVII в. нидерландците навлизат в дълъг период на относителен спад. По това време нараства мощта на Франция на континента и Англия в моретата. До XVIII в. Амстердам губи своето централно място в европейската търговия и банкиране.

Около 1670 г. две събития водят до намаляване на търговията на Нидерландската източноиндийска компания. На първо място, изключително печелившата търговия с Япония започва да намалява. На второ – загубата на Формоза и свързаното с това вътрешно сътресение в Китай¹² слага край на търговията с коприна след 1666 г. Компанията заменя китайската коприна с бенгалска, но много по-силно се отразява намаляването на доставките на злато и сребро от Япония. Шогуната приема редица мерки за ограничаване на износа на тези благородни метали.

През XVIII в. Нидерландската източноиндийска компания трябва да се адаптира към променящите се условия на световната търговия, особено към промените в потребителското търсене. Компанията, ако иска да продължи да просперира, трябва да разшири обхвата на дейността си отвъд снабдяването на Европа с индийско орехче, карамфил, канела и черен пипер. Около началото на XVIII в. има една революционна промяна във вкусовете, което оказва влияние върху европейското търсене на азиатски стоки. Вече най-търсени са текстил, кафе и чай.

Значението на черния пипер, тази традиционна стока в азиатско-европейската търговия, намалява бързо по това време. Компанията неохотно последва примера на европейските си конкуренти в разнообразяването с други азиатски стоки като чай, кафе, памук, текстил и захар. Тези стоки имат по-ниска печалба и затова изискват по-голям обем на продажбите, за да генерират същата сума на приходите. Тази структурна промяна в състава на стоките на

¹² Династията Мин се заменя от династията Цин.

търговията на Нидерландската източноиндийска компания започва в началото на 80-те години на XVII в. след временен срив на Английската източноиндийска компания около 1683 г. Това дава отлична възможност на холандците да навлязат на тези пазари.

Нидерландската източноиндийска компания започва да намалява печалбите си в годините до 1780 г. Има постепенен срив във вътрешноазиатската търговия с промени в азиатската политическа и икономическа среда, върху които компанията не може да влияе. Тези фактори водят до прогресиращо изтласкване на компанията извън Персия, Сурат, Малабарското крайбрежие и Бенгал. Компанията трябва да ограничи операциите си само до местата, където има физически контрол от Цейлон до Индонезийския архипелаг. Размерът и рентабилността на вътрешноазиатската търговия намаляват.

Централизирането в Батавия, което първоначално предлага предимство при събирането на информация за пазара, започва да предизвиква неудобство през XVIII в. поради неефективността си. Всяка доставка трябва да преминава през Батавия. Този недостатък най-силно се усеща в търговията с чай, където конкуренти като Английската източноиндийска компания и Датската компания изпращат директно от Китай за Европа.

По време на Четвъртата англо-холандска война (1780–1784) британските атаки в Европа и Азия намаляват флота на компанията наполовина. Преките загуби на Нидерландската източноиндийска компания могат да бъдат изчислени на 43 млн. гулдена. Англия окупира холандските колонии в световните океани, разширява колониалната си империя до степен, която я прави по-малко зависима от континента и неговата икономика (Петков 2005). Британците превземат търговските бази на Нидерландия в районите на Източните Индии, Южна Африка и Карибите (Арбластър 2007).

През последните години от живота на Нидерландската източноиндийска компания холандската държава е сателитна на Франция. След 1795 г. Бордът на директорите е заменен от Комитет за източноиндийска търговия.

Съгласно договора от Амиен, подписан от Великобритания и Франция през 1802 г., колонията Кейп и холандските острови на Западноиндийската компания се връщат на Републиката. Цейлон не е върнат на холандците и е запазен от британците. След избухването на военни действия между Великобритания и Франция през 1803 г. британците заемат отново колонията Кейп. Британците също така нахлуват на о. Ява през 1810 г., което води до англо-холандска война там. Цялата колония пада под британски контрол през 1811 г.

След поражението на Наполеон през 1815 г. границите на Европа са преначертани на Виенския конгрес. Нидерландия възкръсва, но без колониите Кейп, Цейлон, Гвиана, получени от британците (Бояджиев 2003). За първи път от обявяването на независимост от Испания през 1581 г. холандците са отново заедно с Южна Нидерландия в конституционна монархия Обединено

кралство Нидерландия. Първият суверен е Вилхелм I, син на последните щатхалтери. Обединението продължава само 15 години. През 1830 г. революция в южната част на страната води до независимостта на новата държава Белгия.

Банкрутиралата Нидерландска източноиндийска компания е ликвидирана на 1 януари 1800 г. и нейните териториални владения са национализирани под името Холандски Индии. Англо-холандското съперничество в Югоизточна Азия продължава. През 1824 г. е подписан Англо-холандски договор, с който несъгласията са решени. Според него холандците отстъпват Малака и своите бази в Индия на британците и признават претенциите им в Сингапур. В замяна на това британците предават Бенколен и се съгласяват да не подписват договори с владетели от островите на юг от Сингапурския проток. По този начин архипелагът е разделен на сфери на влияние: британска на полуостров Малака и холандска в Източните Индии.

След Втората световна война започва разпадът на Нидерландската колониална империя. Глобалният процес на деколонизация обхваща колониите на много страни.

В продължение на около 350 години Индонезия е била най-голямата колония на Нидерландия, наричана Източна Индия. Независимостта на страната е провъзгласена на 17 август 1950 г. (Матеев 2009)

На запад карибските острови Аруба, Бонер, Кюрасао, Саба, Свети Евстатий и Свети Мартен, както и континенталната колониална територия Суринам през 1954 г. получават самоуправление под егидата на холандската корона, както и колективен законодателен орган със седалище в Кюрасао. Кралицата¹³ е представена от губернатор, но реалната власт е в ръцете на министерски съвет, отговорен пред централния законодателен орган (Арблестър 2007). Метрополията контролира външната политика и външната търговия, като на места се назначават губернатори, които решават местните проблеми. Законодателната власт се осъществява от еднокамарен парламент, чиито решения минават за обнародване при губернатора (Петков 2006).

От 1948 г. влиза в употреба названието Нидерландски Антили. Под натиска на антиколониалното движение през 1954 г. в Нидерландия е приет нов устав на кралството, като Нидерландия е обявена за Кралство „на трима равни партньори“ – Нидерландия, Суринам и Нидерландските Антили. По такъв начин всички части на страната стават равноправни. Това превръща кралството във федеративна структура, означаваща края на Нидерландската колониална империя.

Суринам обявява независимост през 1975 г., а Нидерландските Антили през октомври 2010 г. се разпадат, като трите малки острова Бонайре, Сент Евстатий и Саба стават специални общини в административната структура

¹³ От 2013 г. начело на Кралство Нидерландия е крал Вилем-Александър след абдикацията на кралица Беатрикс.

на Нидерландия, а по-големите острови Аруба, Кюрасао и Свети Мартен се присъединяват към Нидерландия като съставни страни, формиращи Кралство Нидерландия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Великите географски открития водят до големи промени в Европа. Търговските пътища и центрове се изместват от Средиземноморието към Атлантическия океан. На преден план изпъкват Ниските земи, разположени в Северозападна Европа с широк излаз на океана.

Нидерландия е земя на градовете, които развиват занаятчийство, търговия, банково дело, корабостроене. Данъците от нидерландските провинции, постъпващи в испанската хазна, многократно надвишават доходите от сребърните рудници в Америка.

Северните нидерландски провинции се обединяват чрез Утрехската уния и през 1579 г. обявяват независимост. Създава се една нова държава в Европа с републиканска форма на управление под името Република на Седемте съединени Нидерландии. Изцяло зависима от външната търговия и морските дейности.

Нидерландците след обявяването на своята независимост се впускат в самостоятелни колониални инициативи. Предимство им дава разработването на нов вид кораб – флейта. Той е по-лек от използваните от испанци и португалци, може да се движи срещу вятъра и се нуждае от по-малко екипаж. Това прави нидерландците неуловими по море от испанските кораби. Търговската дейност се осъществява чрез Нидерландската източноиндийска компания от нос Добра надежда на изток до Магелановия проток на запад. Това е най-успешното търговско предприятие в света. В най-силните си години компанията изгражда фактории и търговски постове в Персия, Индия, Китай, Япония и Източна Индия, Индонезийския архипелаг, Цейлон, Южна Африка. Център на холандските търговски операции в Далечния изток е Батавия, основан на о. Ява.

Нидерландците постепенно успяват да изместят португалците в търговията с Изтока. Компанията успешно придобива монопола върху търговията с черен пипер, карамфил, канела. В периода 1602–1799 г. Нидерландската източноиндийска компания се радва на абсолютен монопол на търговията с Далечния изток.

Нидерландците развиват и успешни търговски дейности и на Запад. През 1621 г. се създава Нидерландската западноиндийска компания, която развива своята дейност в Северна и Южна Америка, Западното крайбрежие на Африка. На запад холандците се занимават с търговия със захар, кожи и роби.

Към края на XVII в. холандците навлизат в дълъг период на относителен спад. Нараства силата на Англия и Франция. В периода между 1805 и 1810 г.

северните нидерландци са анексирани от французите. По това време Нидерландия губи голяма част от колониите си, които са заграбени от англичаните. Британците превземат търговските бази на Нидерландия в районите на Източните Индии, Южна Африка и Карибите. През 1815 г. се възстановява страната под името Кралство Нидерландия и включва освен северните провинции и Белгия. Успява да си възвърне владенията в Индонезия, островите в Карибския район и Суринам. Двете компании – Източно- и Западноиндийската, са натрупали големи дългове и са национализирани и целите им активни преминават под управлението на държавата.

След Втората световна война започва разпадането на Нидерландската колониална империя. Независимостта на Индонезия е призната през 1950 г., а през 1975 г. и Суринам получава своята. Днес Нидерландия владее островите в Карибско море – Аруба, Кюрасао, Свети Мартен, Бонайре, Сама и Свети Евстатий.

Нидерландското морско превъзходство е от голямо значение за Европа. С него се свързва началото на европоцентричния свят, в който европейската култура и религия стават модел за подражание в целия свят.

ЛИТЕРАТУРА

- Аксълрод, Ал. 2005. Кратка история на Америка. С.
Арблостър, П. 2007. История на страните от Бенилюкс. С.: Рива.
Бояджиев, В. 2003. Класическите колониални империи. – *Год. на СУ, ГГФ*, кн. 2 – География, т. 93.
Даниелу, Ал. 2003. Кратка история на Индия. С.: Кама.
Динев, Л. 1962. Цейлон. С.: Отечествен фронт.
Дойков, В. и др. 1993. Белгия, Нидерландия и Люксембург (Бенелюкс). От холандските полдери до Ардените. Велико Търново: Слово.
Дюше, Ж. 2003. История на Запада. С.: ЛИК.
Карасимеонов, М. 1990. Индонезия – единна и многолика. С.: Партиздат.
Кираджиев, Св., В. Дойков. 1994. Япония. С.: Просвета.
Лакост, Ив. (съст.). 2005. Геополитически речник. С.: Труд.
Матеев, Ил. 2009. Източна Азия – икономика и политика. Велико Търново: Фабер.
Мирчева, Хр. 2001. Югоизточна Азия. Традиции и съвременност. С.: Парадигма.
Пантев, Ан. и др. 2002. История на новото време. С.: Абагар.
Петков, П. Д. 2005. История на Ниските земи. Белгия и Холандия 1300–1914. С.
Петков, П. Д. 2006. История на Ниските земи. Белгия и Холандия през XX в. С.
Петков, П. 1994. Поглед към Новото време. Европа през XVI–XVIII век. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
Попов, Н. 2005. Пространствено-хронологични параметри на европейската колониална политика. – В: Сб. „Първа младежка научна конференция“, Велико Търново.

- Попов, Н. 2007. Геополитическа интерпретация на европейските колониално-търговски инициативи. – *Год. на СУ, ГГФ*, кн. 2 – География, т. 99.
- Попов, Н. 2008. Бенилюкс – културно-политическо и социално-икономическо пространство. – *География* 21, бр. 3.
- Попов, Н. 2009. Политико-географски особености на Португалската търговска и военноморска експанзия в Далечния Изток. – *Геополитика*, бр. 3.
- Попов, Н. 2010. Политическа география на Португалската колониална империя. С.: Аскони-Издат.
- Ротермунд, Х. и др. 2003. История на Южна и Източна Азия през XIX и XX в. С.
- Boxer, C. R. 1965. *The Dutch Seaborne Empire 1600–1800*. London: Hutchinson.
- Israel, J. I. 1995. *The Dutch republics, greatness and fall 1477–1806*. Oxford: Clarendon Press.
- Ricklefs, M. C. 1991. *A History of Modern Indonesia*. London: Macmillan.
- www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/the-dutch-east-indies-company-the-first-100-years-tanap.net

SUMMARY

POLITICAL AND GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF THE DUTCH COLONIAL EMPIRE

Age of Discovery leads to significant changes in Europe. Trade routes and centres shift from the Mediterranean Sea to the Atlantic Ocean. Located in North West Europe, with a wide outlet on the ocean, the Low Lands comes to the fore.

Netherlands is a land of cities with well-developed trade, banking, craftsmanship, manufacture, shipbuilding, highly productive agriculture and fishing. Netherlands is famous all over Europe with its strong textile industry and trade power.

After the declaration of independence, the Netherlands undertake self-dependant colonial initiatives. In 1602, it is founded the Dutch East India Company which performs trading activities from Cape of Good Hope in the East to Strait of Magellan in the West. This is the most successful trading company in the world. In its most glorious period, the Dutch East India Company establishes factories and trade centres in Persia, India, China, Japan, Malay Archipelago, Ceylon and South Africa. It is a monopolist in trade with pepper, clove and cinnamon.

Netherlands also achieves success in trading in the West. In 1621, the Dutch West India Company is founded. It operates in Africa west coast, North and South America. In the West, the Netherlands emphasises on sugar, leather and slaves trade.

Netherlands sea superiority is very important for Europe. It is a solid base for the establishment of the Eurocentric world in which the European culture and religion become a role model for the whole world.

Постъпила април 2019 г.